

Het boek *De jongens van de Hobby Club* kreeg op in het land ook concreet vervolg. Op de foto leden van Hobby Club Dordrecht, 1954

Hilde Harmsen

Op het kruispunt van angsten en verwachtingen. Techniek in kinderboeken in de lange jaren vijftig

Docent-promovenda Sociaal-Economische Geschiedenis

“Wij willen ook niet de techniek verheffen tot een hoger plan dan zij verdient. We zijn er ons wel van bewust dat er vanuit een geestelijk en moreel oogpunt veel belangrijker dingen zijn dan technische hobbies, maar t.a.v. de geestelijke en morele herbewapening van de jeugd geloven wij, dat men, om de massa van de jeugd te verheffen, niet te hoog moet grijpen.”

Een bevlogen betoog verbindt de toekomst van Nederland met de toekomst van “Hollandse jongens” die “behalve hun hoofd ook hun handen kunnen gebruiken”. Het is afkomstig van de laatste pagina’s van Leonard de Vries’ eerste deel van een reeks kinderboeken over *De jongens van de Hobby Club* (1947) en moedigt jongens met “pit, ambitie en technische aanleg” aan de handen ineem te slaan, zichzelf te ontplooien en te bouwen aan een betere toekomst voor Nederland. In de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog verschenen veel (jongens) boeken waarin techniek een belangrijke rol speelde. Ze sloten aan bij de fascinatie voor nieuwe technologische mogelijkheden zoals die ook in populaire cultuur voor volwassenen te vinden was.

Hoewel het Nederland van deze periode wel getypeerd is als ‘technocratie’, riep nieuwe technologie niet louter bewondering, maar ook angsten op. Zo ging het idee dat industrialisatie de laatste strohalm was om het land van handel en veeteelt nog te kunnen laten aanhaken in de vaart der volkeren, gepaard met de diepgaande angst dat dit moderniseringsproces allerlei sociale verbanden zou

losweken en vernietigen. Terwijl de overheid tussen 1949 en 1963 via de zogenaamde industrialisatienota's het industrialiseringsproces aanjoeg en inzette op het industrierijp maken van de bevolking, werd het intellectueel debat gekenmerkt door pessimisme. De diagnose kwam erop neer dat de kloof tussen technologische ontwikkeling en menselijke beschaving gevuld werd met een onwaardige massacultuur. Dergelijke vertogen bouwden voort op het vooroorlogse cultuurpessimisme en vermengden een afkeer van totalitaire systemen met de angst voor moreel verval door het moderne industriële arbeidsproces. Begin jaren vijftig kwamen dergelijke ideeën vooral ook tot uiting in zorg om de jeugd. Deze leek 'verwilderd', aldus het veelvuldig aangehaalde rapport *De maatschappelijke verwildering der jeugd* uit 1952, opgesteld onder leiding van de bekende Nederlandse pedagoog Martinus J. Langeveld. De keuze voor industrialisering leek onvermijdelijk, maar de spagaat tussen het enthousiasmeren van jongeren voor techniek en hen weerbaar te maken tegen de gevaren ervan, hield de gemoederen bezig. Ook het betoog gericht aan "de jongens van de hobby club" vormde daarvan een vertaling.

Industrialisatie vormde slechts één van de vele aan techniek en mechanisatie gerelateerde ontwikkelingen waarin zowel kansen als gevaren werden gezien. Ook andere nieuwe en spectaculaire technologieën (ruimtevaart, atoomtechniek, robots) brachten zowel utopische verwachtingen als dystopische angsten naar boven. Dit alles roept de vraag op hoe volwassenen kinderen initieerden in een door technische ontwikkelingen sterk veranderende wereld, een vraag die nog steeds actueel is. Techniek kan, in navolging van David Nye, worden opgevat als onderdeel van een voortdurende conversatie tussen generaties over wat wenselijk, mogelijk of waar is. Verhalen zijn een manier om de symbolische betekenisgeving rond techniek tot uiting te laten komen. Zij komen voort uit verwachtingen en wensen ten aanzien van de toekomst, aspecten die eveneens ideeën over het doel van opvoeding bepalen. Daar ligt dan ook het kruispunt waar ideeën over opvoeding en technologie elkaar ontmoeten. Door inzichten en methoden uit de literatuurwetenschappen, de historische pedagogiek en de cultuurgeschiedenis van de techniek te combineren, probeer ik op basis van fictie voor kinderen een antwoord op de bovenstaande vraag te vinden. Aan kinderboeken werd in deze periode een belangrijke pedagogische functie toegedicht. Steeds opnieuw moesten auteurs zich dus afvragen welke waarden en emoties zij geschikt vonden om over te dragen op hun jonge publiek en in welke vorm dat moest gebeuren.

Technologie wordt in de kinderboeken meestal geassocieerd met avontuur, ontwikkeling en ongekende mogelijkheden om aardse beperkingen te overstijgen. Echter, ook in de avontuurlijke en optimistische narratieven in kinderboeken schemeren soms zorgen

ten aanzien van de toekomst door. Dat is opmerkelijk voor een periode waarin de opvatting was dat in kinderland de hemel blauw moest zijn. Overigens gebeurt dat zelden zo expliciet als in het bovengenoemde citaat uit het boek van Leonard de Vries, waar het enthousiasmeren van de jeugd voor technische hobby's en industriële bedrijvigheid gepaard gaat met een flinke portie morele karaktervorming. Vaker wordt technologie gepresenteerd als een moeilijk beheersbare kracht. Maar hoewel jonge lezers in de meeste boeken een glimp konden opvangen van de gevaren waarmee technologie omgeven leek te zijn, monden de spannende 'technische' avonturen van de hoofdpersonen, niet zelden uit in een glansrijke carrière in de Nederlandse industrie.

Verder lezen

Lente, Dick van. "Temmen en verontrusten: de atoombom in de stripverhalen Blake en Mortimer en Tom Poes (1946 – 1960)". *Gewina* 29, 4 (2012): 204-223.

Mickenberg, Julia. *Learning from the left. Children's literature, the Cold War and radical politics in the United States*. Oxford, 2006.

Nye, David. *Narratives and spaces. Technology and the construction of American culture*. Exeter, 1997.

Opdebeeck, Nathalie. *Suspended animation. Children's picture books and the fairy tale of modernity*. Minneapolis, 2010.

Vries, Tity de. *Complex consensus. Amerikaanse en Nederlandse intellectuelen in debat over politiek en cultuur, 1945 – 1960*. Hilversum, 1996.